

Het ree is een soort die sterk heeft geprofiteerd van de 'vergroening' van ons landschap. Foto Bas Worm

Interview met Jos Teeuwisse, directeur Zoogdierverseniging

‘Kwaliteit cultuurlandschap belangrijk voor zoogdieren’

In 2009 sloot de Zoogdierverseniging zich aan bij het Landschapsmanifest.

Een opmerkelijke stap. Jos Teeuwisse, van origine historisch geograaf en sinds

2006 directeur van de Zoogdierverseniging, vertelt waarom.

Joke Winkelman

Jos, wat was de aanleiding?

In onze doelstelling staan zoogdieren en hun leefgebieden centraal. De focus ligt van oudsher vooral op natuurgebieden. Maar voor zoogdieren is ook het cultuurlandschap ongelooflijk belangrijk. En dan

bedoel ik landschap in de breedste zin van het woord, van agrarisch landschap en infrastructuur- tot stadslandschap. Er is geen landschap of er leven wel zoogdieren. Uitgezonderd de vleermuizen missen wij in ons werk we het cultuurlandschap als een

belangrijk aandachtspunt.

Waarom aansluiting bij het Landschapsmanifest?

Dat was een bewuste keuze. Voor ons betekende de aansluiting een commitment

aan de andere 44 betrokken partijen die om verschillende redenen de achteruitgang van de kwaliteit van het cultuurlandschap willen keren. Veel van onze zoogdieren worden door die achteruitgang getroffen. Denk maar aan het verhaal van Herman Limpens in Zoogdier 20(3), waarin hij de onlosmakelijke relatie tussen landschapsstructuren en vleermuizen beschrijft. Of denk aan de noordse woelmuis in Zoogdier 20(4). Deze soort kan zich nauwelijks meer ontworstelen aan de isolerende werking van het huidige landschap omdat er zo weinig stapstenen en verbindingselementen over zijn. Iets dergelijks geldt voor egels. Uit Engels onderzoek (Zoogdier 20 (1)) blijkt dat uit het landschap verdwijnen van hagen voor deze soort funest is. De schaalvergroting in het agrarische cultuurlandschap die bij deze voorbeelden een belangrijke rol speelt, vormt voor zoogdieren echt een belangrijk punt van zorg.

Wat wil het Landschapsmanifest bereiken?
Dit manifest probeert het landschap onder aandacht te brengen van burgers en be-

leid, met als doel de kwaliteitsverbetering van het landschap. Dit gebeurt vooral via de landschapscampagne "Mooier landschap, maak het mee". Wij hebben echter

JOS TEEUWISSE

Jos Teeuwisse is sinds 2006 directeur van de Zoogdierverseniging. Eerder was hij van 1987 en 2000 directeur van het Noord-Hollands landschap. Na zijn studie geografie werkte hij als leraar aardrijkskunde.

Foto Jaxcqueline Ursem

geen budget om in het veld aan het werk te gaan, dat doen andere partijen, zoals Landschapsbeheer en de Vereniging Nederlands Cultuurlandschap. Het sluiten van coalities met dergelijke partijen is dan ook van groot belang.

Waarom staat het landschap pas sinds kort op ieders agenda?

In Nederland heeft landschapsbescherming lange tijd te lijden gehad van de ge-

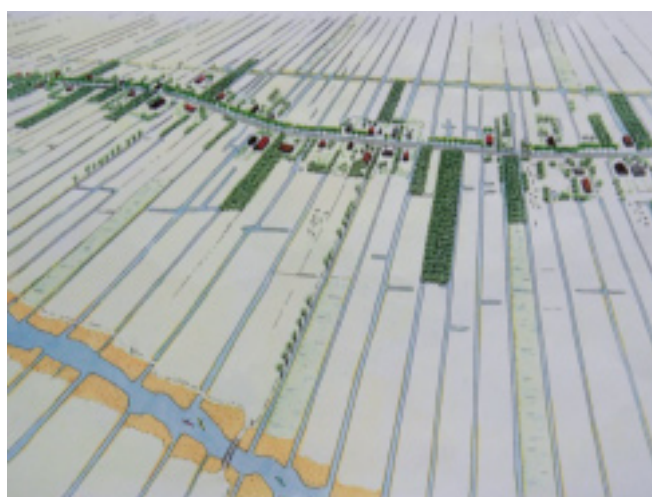
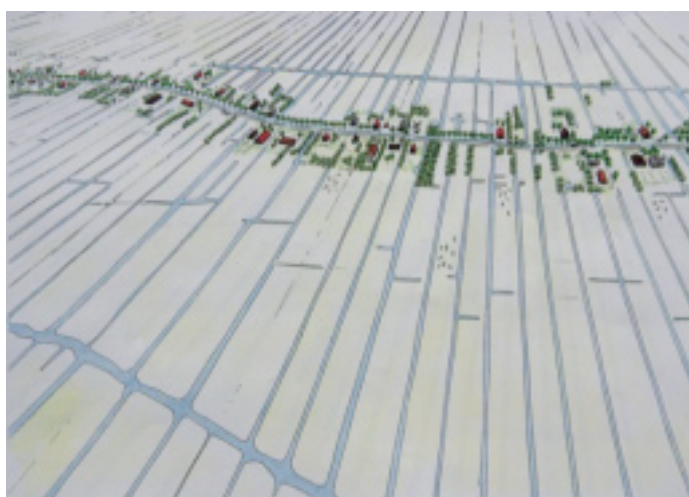
bied- en soortbescherming die al jaren onder de noemer van natuurbescherming bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is ondergebracht.

Deze aanpak is goed geweest voor natuurgebieden en soorten, maar de aandacht voor de kwaliteit van het landschap is daarbij op de achtergrond gebleven. Er vindt nu zowel in het beleid als in het maatschappelijke veld een inhaalslag plaats die absoluut noodzakelijk is.

Maar er waren toch al eerder landschapsinitiatieven?

Jac. P. Thijsse ergerde zich al aan de kale boomloze wegen die bij grote ontginningen werden aangelegd. In de jaren dertig was er zelfs al een speciale Contactcommissie Natuur en Landschapsbescherming waar later de Stichting Natuur en Milieu uit voortkwam. Je kan wel stellen dat met het ontstaan van deze stichting en door de overgang van het aspect natuur van het toenmalige Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk (CRM) naar het ministerie van LNV de natuurbeschermers het landschap hebben weggegeven. Vanaf dat moment zijn na-

Vogelvluchtperspectieven van landschappen mét (rechts) en zonder (links) ecologische detailstructuur of groenblauwe dooradering. Een goed ontwikkelde ecologische detailstructuur bestaande uit bosjes, lanen en rietkragen zorgt voor een geschikt habitat van veel (zoog)diersoorten. Bron LNV.

Landschapsmanifest

Het Landschapsmanifest ging op 1 november 2005 van start als samenwerkingsverband van een breed scala aan organisaties. Deze organisaties gaan ervan uit dat alle landschappen waardevol zijn en willen daarom het landschap hoog op de agenda krijgen en de kwaliteit ervan verbeteren.

Aan het Landschapsmanifest ligt de Europese Landschapsconventie uit 2000 ten grondslag. Deze conventie werd in 2005 door Nederland bekrachtigd. Dit verdrag van de Raad van Europa stelt dat 'landschap' een mensenrecht is. Het is het eerste internationale verdrag waarin het thema landschap integraal wordt behandeld. In het Landschapsmanifest worden de gedachten van de Europese Landschapsconventie verder uitgewerkt voor de Nederlandse situatie.

In het Landschapsmanifest werken samen:

Ministeries van LNV, VROM en OC&W

Beleidsorganisaties, zoals IPO en VNG

Diverse grote terreinbeherende organisaties en natuurbeschermingsorganisaties, waaronder de Zoogdierverseniging

Maatschappelijke partijen, zoals ANWB, RECRON, LTO

Bedrijven, zoals Arcadis en RABO Groen Bank

Speerpunten Landschapsmanifest:

- Bewustwording en betrokkenheid vergroten
- Toegankelijkheid vergroten
- Kwaliteit landschappen verbeteren
- Financiering verbreden
- Beleid beïnvloeden
- Internationaal samenwerken

Verandering van het akkerlandschap in Limburg betekende het einde van de hamster in Nederland. Dankzij herintroductie leeft er nu weer een bescheiden populatie. Foto Jasja Dekker

tuurbeschermers gaan focussen op zaken als soortenrijkdom en oppervlakten. Beide waarden zijn beleidsmatig makkelijker hard te maken dan de achteruitgang van landschapskwaliteit, en daardoor ging het fout. Ieder nieuw kabinet kwam wel met een nieuwe landschapsnota of met nieuw instrumentarium, maar die gingen – meestal door gebrek aan geld – dan al weer snel de kast in. Ook natuurbeschermingsorganisaties, zoals de provinciale Landschappen, hebben zich vooral gericht op natuurgebieden en niet op het landschap. Van landsbrede coalities en integrale bewaking van de kwaliteit van het landschap was eigenlijk nooit sprake. Gelukkig zijn er nu veranderingen ten goede. Zo is bijvoorbeeld de Vereniging Het Nederlands Cultuurlandschap recentelijk in deze niche gestapt. En hebben we het Landschapsmanifest met veel beleidsmatige aandacht voor het landschap.

Zijn er bij de zoogdieren helemaal geen winnaars?

Gelukkig wel. Samen met de schaalvergroting van het landschap vond bij landinrichtingsprojecten, stadsuitbreidingen en aanleg van recreatiegebieden ook een flinke vergroening plaats langs wegen en waterlopen. Dat was voor reeën en vossen zo gunstig dat beide soorten nu vrijwel landsdekkend voorkomen. Je kan wel stel-

len dat soorten met een grote actieradius profiteren van de veranderingen, maar dat soorten met een kleine actieradius problemen hebben. Een ree kan wel een groot monotoon gebied oversteken, maar een muis of een kleine marterachtige niet.

Hoe zit het met soorten als otter en bever?

Die soorten zijn gebonden aan natte infrastructuur. Beide hebben zich na herintroductie sterk uitgebreid dankzij de verbeterde waterkwaliteit en een veranderd beheer van de natte infrastructuur. Toch loopt de otter nog steeds tegen knelpunten in het landschap op, zoals wegen die zijn leefgebied doorsnijden. Aanvullende voorzieningen zijn hard nodig om het plaatselijk groeiende aantal verkeersslachtoffers onder deze soort te verminderen.

Wat voor bijdrage leveren jullie?

De Zoogdierverseniging probeert als kennisorganisatie vooral kennis over zoogdieren in te brengen. Dat doen we door mee te denken met de Landschapscampagne en we hebben zitting in de Werkgroep Kennisuitwisseling van het Landschapsmanifest. Daarbij maken we dankbaar gebruik van het feit dat zoogdieren vanwege hun grote aaibaarheid een goede symboolfunctie hebben. Bovendien hebben we succesverhalen. Denk maar aan de positieve invloed die het verbeteren van het water-

Een soort als de bever is in staat om een deel van zijn leefgebied van aanzicht te veranderen. Foto Michelle Eikelboom

milieu heeft op otter en bever. Het opheffen van knelpunten in en tussen de leefgebieden helpt echt!

Is er ook een rol weggelegd voor leden, werkgroepen en zoogdierwaarnemers?

Absoluut. Veel zoogdierversen weten echt alles over hun favoriete soortgroep en zijn druk bezig met gegevensverzameling. Die

schap, en [3] samen met anderen in projecten werken aan landschapskwaliteit. Deze punten krijgen hun beslag als ons kantoor naar Nijmegen is verhuisd. Want door de voorgenomen samenwerking met collega organisaties en de Nijmeegse Universiteit kan er – naast ons soorten- en gebiedenwerk – ook een meer ecologische richting komen in ons werk. We kunnen ervoor zorgen dat zoogdieren meer worden meegenomen in het onderzoek van andere organisaties en dat zoogdieren vaker worden benut als gradimeters voor landschapskwaliteit.

Dat klinkt als een verschuiving in het werk van de Vereniging

Dat klopt. In ons nieuwe meerjarenbeleidsplan, waar we nu druk mee bezig zijn, komt er naast aandacht voor de zoogdieren zelf en de natuurgebieden waarin zij voorkomen, voortaan ook meer aandacht voor de kwaliteit van het cultuurlandschap. De succesverhalen over otter, ree, bever en sommige vleermuissoorten moeten helpen het landschap te verbeteren en geven aan dat er al veel ten goede is gekeerd. Bedenk dat slechts 15% van ons landoppervlak natuurgebied is, en dat de overige 85% cultuurlandschap is; ruwweg 70% agrarisch en 15% stedelijk gebied en infrastructuur. Daar is nog veel te winnen.

En juist buiten de natuurgebieden verandert er veel, maar daar hoeft je niet bang voor te zijn.

Leg dat laatste eens uit?

De grootste constante in ons landschap is verandering. Je hoeft over veranderingen dus niet negatief te doen. Je moet ze juist positief oppakken. Bij landschap gaat het om een integrale manier van denken, het gaat om de samenhang tussen ecologie, economie en esthetiek (waaronder cultuurhistorie). Als je deze drie kwaliteiten in evenwicht kunt ontwikkelen ontstaan er door veranderingen kansen. Bij nieuwe ontwikkelingen heb je de ruimte om natuur mee te laten liften. Kijk waar de kansen liggen en hou veranderingen niet tegen. Kom maar eens terug in een gebied waar je lang niet bent geweest en dat je goed kende. Soms weet je er de weg niet eens meer. Onze nieuwe uitdaging is dan ook hoe je de natuur met veranderingen in ons landschap kan laten meeliften, met zoogdieren als gidssoorten. Zo geef je zoogdieren overal de ruimte!

“Cultuurlandschap nieuw accent Zoogdiervereniging”

kennis moet zich behalve op de soort nog meer richten op het landschap waarin de dieren leven. Juist aan die relatie zouden zij dan ruchtbaarheid moeten geven. Ik zou zeggen: betrek altijd de omgeving erbij als je het over je soorten hebt en sluit coalities met lokale en regionale organisaties die zich inzetten voor de kwaliteit om jouw favoriete soort te helpen beschermen.

En verder?

Voor ons is de aansluiting bij het Landschapsmanifest de eerste stap. Maar ook daarbuiten willen we als kennisorganisatie aan het werk. Daarbij richten we ons op drie punten: (1) onder de aandacht brengen van de waarden van het cultuurlandschap voor zoogdieren, (2) steunen van anderen die zich inzetten voor het land-

Verder lezen?

- www.landschapsmanifest.nl
- www.mooierlandschap.nl